

ספר וספר

לשבעת ימי הסוכות, מתווסף כמעין נספח יום שמיני, שמיני עצרת, הוא גם יום שמחת תורה, בו בקריאת פרשת 'וזאת הברכה' - מסיימים אנו את המחזור השנתי של קריאת התורה, ומתחילים מחזור חדש מ'בראשית'. מוקד ראשי בפרשה הוא ברכת משה לשבטי ישראל. ברכות משה, ועמם ברכות יעקב בסוף ספר בראשית, שופעות התייחסויות היסטוריות וגיאוגרפיות, הקשורות לשבטים. במשך הדורות הוסיפו החכמים בדרשותיהם נופך משלהם להתייחסויות אלו. הדרשה הקלאסית ביותר מתייחסת ליששכר וזבולון.

פרשתנו מחברת את יששכר וזבולון בברכה אחת: "שִׁמְח זְבוּלֹן בְּצִאתָהּ - וְיִשָּׁשְׁכָר בְּאֶהְלֶיךָ" (לג, יח). מה טיבו של חיבור זה? רש"י מסכם את הסבר החכמים וכותב: "זבולון ויששכר עשו שותפות. זבולון לחוף ימים ישכון ויוצא לפרקמטיא בספינות ומשתכר ונותן לתוך פיו של יששכר והם יושבים ועוסקים בתורה". זוהי הברית הקלאסית, המוציאה את יששכר מהמעגל הכלכלי ומאפשר לו להקדיש את כל זמנו לתורה, וזאת תמורת חצי השכר על תלמודו. זהו דימויו המקובל של יששכר, מעמד החכמים הגדולים בידיעת התורה. כשהוא מסתמך על מדרש תנחומא, שלדבריו "מפרש את הפסוקים כולם כמשל": כותב רש"י גם בבראשית (מט, יג-טו) "יִשָּׁשְׁכָר חֹמֶר גָּרָם - סוּבֵל עוֹל תּוֹרָה. רַבֵּץ בֵּין הַמְשַׁפְּתִים - אלו התלמידים שלו שמרביצין תורה. וַיֵּרָא מְנַחֵם כִּי טוֹב - זו תורה... וַיֵּט שְׁכָמוֹ לְסַבֵּל עוֹלָה שֶׁל תּוֹרָה..." רש"י מפרש ברוח זו גם אף הפסוק בשירת דבורה (ה, טו): "וְיִשָּׁשְׁכָר עִם דְּבִרָה... בְּעֶמְקֵי שְׁלַח בְּרַגְלָיו - בעומקה של הלכה". הסדר כלכלי מפתה? כבר שאלו את עצמם חכמים האומנם כדאי למסור מחצית השכר? ואולי עלינו ללמוד מהאמור באבות (ו, ד) "פֶּת בְּמִלַּח תֹּאכֵל וּמִים בְּמִשְׁוֹרָה תִּשְׁתֶּה וְעַל הָאָרֶץ תִּישָׁן וְחַיִּי צֶעַר תִּחְיֶה וּבִתּוֹרָה אֶתָּה עֲמִל" או אז "אֲשֶׁרִיד וְטוֹב לָךְ אֲשֶׁרִיד בְּעוֹלָם הִזָּה וְטוֹב לָךְ לְעוֹלָם הַבָּא".

מעניין! על נציגי יששכר שבאו לחברון כדי להכתיר את דוד למלך על כל ישראל, נאמר (דה"י א יב, לג): "וּמִבְּנֵי יִשָּׁשְׁכָר יוֹדְעֵי בִינָה לְעֵתִים, לְדַעַת מָה יַעֲשֶׂה יִשְׂרָאֵל". אין אנו בבירור את פירוש הדברים. לפי חז"ל ה"בינה לעתים" קשורה לסוד העיבור, לידע ההכרחי לקבוע את הלוח. רבינו בחיי בן אשר, איש הקבלה, ראה בביטוי זה ממד עמוק יותר. כידוע דיבר קהלת על כ"ח עתים: "לְכָל זָמַן וְעַת לְכָל חֶפֶץ... עַת לְפָרוֹץ וְעַת לְבָנוֹת... עַת לְאַהֲבָה וְעַת לְשָׂנְאָה, עַת מְלַחְמָה וְעַת שְׁלוֹם". האומנם יודעים אנו מתי חלים עתים אלה? האם אין פוליטיקאי מסוגל לטעות בין עת מְלַחְמָה לְעַת שְׁלוֹם? אותם כ"ח עתים רמוזים, לפי ר' בחיי, ביריעות המשכן (שמות כו, א-ב): "אֶרֶץ הִירְעָה הָאֶחָת שְׁמֶנָּה וְעֶשְׂרִים בָּאֶמָה". והוא מוסיף "ועליהם נאמר ומבני יששכר יודעי בינה לעתים". משכן התורה אינו שלם אלא עם

הבנת העתים המשתנים. המבינים זאת הם החכמים האמיתיים, על כך הוסיף קהלת (ח),
(ה): "נַעַת וּמִשְׁפָּט יֵדַע לֵב חָכָם".

אמנם כן, רש"י קיבל את הפירוש על יששכר כתלמיד חכם, עבד ולא אדון: "ויהי
[יששכר] - לכל אחיו ישראל, למס עובד - לפסוק להם הוראות של תורה". יששכר הוא איש
הספר. אולם רש"י מוסיף פירוש אחר: "ואונקלוס תרגם בפנים אחרים: שְׁכֻמוֹ לְסָבֵל - זו
מלחמות, ולכבוש מחוזות שהם יושבים על הסֶפֶר, ויהיה האויב כבוש תחתיו". לפי
אונקלוס יששכר יושב על הסֶפֶר, ונלחם את מלחמות ישראל. 'פנים אחרים' של הטקסט,
אך גם 'פנים אחרים' של יששכר. מחלוקת בין שני הפירושים? אולי לא, והם מבטאים
ביחד שבהם את הדרישה לסינתזה חדשה, מין הֶסְדֵּר שלא היה בעבר: סֶפֶר וּסְפָר
במשכנותיו של בני יששכר. זהו אחד הביטויים האינטגרטיביים ביותר שבחידושה של
היהדות בתקופתנו. חכמי העתים של יששכר חייבים להבין את משמעות העת הזאת, "אִם
לַעֲת כָּזֹאת הַנֶּעֱתָ לְמַלְכוּת!"! הבנה זאת היא קריטית. פלג אחד של עמנו מתכחש לשינויים
ההיסטוריים שהתרחשו ודורש החזרת העטרה ליושנה, לעבר. פלג אחר מנסה למחוק את
העבר כולו, על מורשתו ותפארתו. הניתן לשמור על ברכות העבר אותן ירשנו, מבלי לקדשו
על הסיגים והמכשלות שבו. נַעַת וּמִשְׁפָּט יֵדַע לֵב חָכָם, כדי שהקדוש יתחדש והחדש
יתקדש. האם יששכר יודע זאת? האם יששכר קרא את פירוש רש"י לברכת יעקב עד הסוף?